

Rivna tingshus i Bankekind och Hanekinds härad

Undersökning och text av Lars Montelius,
fd chefsrådman vid Linköpings tingsrätt

Bankekind härads tingsställe i Fillinge

Tingshus: 1789–1795

Övrigt: Urtima ting hölls i Fillinge Starrgård redan den 20 januari 1789. Från och med sommaringet 1789 var Fillinge Starrgård ordinarie tingsplats. I det kontrakt som upprättats med gårdens ägare, förband sig dessa att reparera golven i salen och köket på nedre botten och i salen på övervåningen, där ny spiselkakelugn skulle uppsättas. Den årliga hyran bestämdes till två skillingar av varje helt hemman. Den mindre hemmanen skulle betala en avgift i förhållande till sin storlek. Tingsstället flyttades till Fillinge efter att hela nämnden hotat med att avgå om inte tingsstället flyttades från Åtvidaberg.

Bankekind härads tingsställe i Åtvidaberg

Tingshus: 1783–1789

Övrigt: Ting hölls i värdshuset. Häradsborna klagade emellertid över olägenheterna med den långa resvägen till tinget. Man ville helst ha ett eget tingshus. Sedan hela nämnden hotat med att avgå om inte tingsstället flyttades från Åtvidaberg, blev det bestämt att tingsstället skulle flyttas till Fillinge. Vinteringet 1789 blev det sista tinget som hölls i Åtvidaberg.

Bankekinds härads tingsställe i Fillinge

Tingshus: 1777–1783

Övrigt: Medan frågan om nytt tingshus dryftades, hölls tingen i Fillinge gästgivargård. Olika förslag till tingshus framfördes. Man undersökte också ett samgående med Åkerbo härad, vars tingshus i Kumla var ganska nytt men det kunde inte genomföras. 1782 föreslogs att tingen skulle hållas i Åtvidabergs värdshus mot årlig hyra. Detta blev också beslutat. Vinteringet 1783 blev det sista ting som hölls i gästgivargården.

Bankekind härads tingshus i Svinstad

Byggår: 1752-1754

Tingshus: 1754–1776

Byggmästare: Kronobefallningsman Daniel Palmgren, Peter Persson Frimodig och Lars Nordling.¹

Övrigt: Huset var av timmer och mätte 27 x 17 alnar. Det innehöll förstuga och innanför den en ”stuga”, som var tingsal, två kamrar på gaveln mot Svinstads kyrka och på den andra ett kök. På vindsvåningen inreddes kamrar för nämndemännen. Byggnaden brann ned till grunden i november 1776.

Bankekinds härads tingsplats i Fillinge [obs. Svinstad socken kallad Bankekind from 1902, även kyrkan]

Tingsställe: 1737-1754

Övrigt: Hösttinget var det första ting som hölls i Fillinge Rusthåll. Det antecknades då i domboken att ”Tingsrätten med menige allmogen här finner there goda beqwemlighet, så wäl i anseende till ett wäl inrättadt rum till theres sammankomst och Tingshållande som annat nödigt accomodement samt att allmogen och andre Tingssökande kunna öfver nätterna i Byen

¹ Peter Persson Frimodig övertog arbetet från Palmgren efter dennes död. Snickaren Lars Nordling som var anställd hos Frimodig blev entreprenör.

finna theres beqvemlighet.” Vid samma ting beslöt tingsrätten att Olof Ekermann för tingshållningen skulle få tillgodogöra sig - förutom räntan på 241 daler 24 öre smt- även räntan på ett belopp à 29 daler 12 öre smt, vilket liksom det andra beloppet förvarats i härads-kistan. Det sammanlagda beloppet, som av tingsrätten uträknats till 271 daler 4 öre smt, överlämnades under tinget till Olof Ekermann som ett lån från tingsrätten.

Sedan Olof Ekermann avlidit 1742 och hans änka Berta övertagit Fillinge rusthåll, meddelade hon i en vid vintertinget 1750 ingiven skrift att hennes barn nyligen sålt rusthållet och att hon därför av sagt sig ”Tingsgästningen”. Vid vintertinget 1752 fann tingsrätten efter överläggning med allmogen att ett nytt tingshus borde byggas på den gamla tingsplatsen vid Swinstads kyrka och hänsköt frågan härom till landshövdingens prövning. Vid denna tid hade tingsrättens bedömning av tingsstället i Fillinge blivit mer kritisk än tidigare. Häradshövdingen uttalade bland annat följande: ”Wid Svinstad kan ej tyckas mindre beqvämligare än här wid Fillinge, ty här är brist på allt vad man behöfwer köpa till underhåll, ja icke en gång wid tingshållandet, kunna (vi) utan största möda få ett bord eller en stol, det händer och att domhafwanden får svårliogen exponera sig att slippa ligga på golwet i brist på säng.”

I utslag den 21 februari 1752 godkände landshövdingen den föreslagna planeringen av det nya tingshuset och anbefallde kronobefallningsmannen Daniel Palmgren att efter samråd med häradshövdingen ombesörja byggnadens uppsättande. Kostnaden för det nya tingshuset uppskattades av Palmgren till 966 daler 20 1/3 smt. Tingsrätten uppdrog åt Palmgren att av Beata Ekermann återkräva det till hennes man utlånade beloppet 271 daler 4 öre smt och därjämte yrka åläggande för henne att utge ränta å beloppet för de år som hon icke ”underhållit tingsgästningen i Fillinge”. Då det ansågs att det skulle ta tid innan Beata Ekermann gjorde rätt för sig, erbjöd sig häradsborna att ”sammanskjuta” 2 daler smt av varje helt hemman i häradet och ”proportionaliteter” av de mindre hemmanen ”på det byggnaden nu med det första måtte kunna fortsättas och de nödigaste Materialer uppköpa.”

Bankeinds härads tingsställe i Lerboga

Tingshus: 1726-1737

Övrigt: Vid sommartinget 1733 var det tal om att flytta tingsplatsen från Lerboga till Eriksstad men det blev inte av. Vid hösttinget 1736 anmälde en härads-skrivare att han två år tidigare på auktion köpt häradets gamla tingsställe vid Swinstad kyrka för 24 daler smt. Han hade räknat med att kunna använda byggnaden till förbättring av sitt eget boställe men det hade visat sig att tingsstugan var så förfallen att den inte var användbar för ett sådant ändamål. Nu undrade han om tingsrätten kunde hjälpa honom så att hans ekonomiska förlust inte skulle kännas så hård för honom. Sedan tingsrätten efter besiktning funnit att tingsstugan inte var värd mer än 10 daler smt, erbjöd sig kyrkoherden i Swinstad att köpa stugan för detta belopp och att vid nästa ting överlämna pengarna till tingsätten för att användas till uppbyggande av en ny tingsstuga. Mot detta hade härads-skrivaren intet att invända.

Vid vintertinget 1737 konstaterade tingsrätten vid inventeringen av tingskistan bland annat att däri förvarades 231 daler 24 öre smt, som var avsedda för uppbyggande av en ny tingsstuga. Sedan kyrkoherden erlagt den utlovade betalningen för den gamla tingsstugan, fanns således 241 daler 24 öre smt tillgängliga för en ny tingsstugas uppbyggande.

Vid sommartinget 1737 kunde tingsrätten konstatera att den försålda tingsstugan nu hade bortforslats från platsen vid Swinstad kyrka. Sedan fråga uppkommit om lokaliserings av en ny

tingsstuga, fann rätten att varken Lerboga eller Swinsta var någon lämplig tingsplats, särskilt med hänsyn till de mycket dåliga vägförhållandena. Vidare fann tingsrätten att de medel, som fanns tillgängliga, inte var tillräckliga för övertagande av någon ny tingshusbyggnad. Tingsrätten beslöt därför att tingsplatsen skulle flyttas från Lerboga till Fillinge där politieborgmästaren assessorn Olof Ekermann efter övertalning åtagit sig att på sitt rusthållshemman före hösttinget ”låta så inrätta någre huus at Tingsrätten och Allmogen därstädes beqvämliken kunna hafwa deras utkomst och ware hulpne”. Som ersättning härför skulle han erhålla den årliga ränta som det tillgängliga kapitalet 241 daler 24 öre smt kunde avkasta ”till dess något mer kan bewillias.” Den av tingsrätten beslutade förflyttningen godkändes av landshövdingen i brev den 1 augusti 1737.

Bankeinds tidigare tingshus och tingsställen

Swinstad var från och med 1597 nästan ett århundrade framåt tingsplats för Bankeinds härad. Av domböckerna framgår att tingsstugan, som var belägen vid Swinstad kyrka, vid vintertinget 1670 betecknades som ”heel förfallin”, vid hösttinget samma år syntes ”willia förfalna och nu snart odugligh blifwa” samt vid hösttinget 1671 uppgavs sakna ”bådhe skorsteen och fenster”. Från och med hösttinget 1684 till och med vintertinget 1686 hölls tingen i Strömsbro. Därefter flyttades tingsstället till Lerbog a. Vid vintertinget 1689 ”påmintes om Tingsstugans upprätande” varvid nämnden ”erhindrade at emädan Tingsstugan nu ståt för åtskillige förfall otäckt , och således lidit någon skada”, önskade nämnden att någon skulle köpa ”dhenne Stomben” så att man kunde använda dessa pengar och insamlade medel till uppsättande av en ny tingsstuga.

Vid vintertinget 1691 påminde nämnden om den ”länge omtalte Tingsstugans upprätande, vilken såwähl Häradets nödvändighet som dess heder fordrar med det första förfärdigas”. Trots att man var överens om hur kostnaden för den nya tingsstugan skulle betalas, blev byggnaden inte uppförd. Efter sommaringet 1695 flyttades tingsplatsen tillbaka till Strömsbro, där man dock höll ting bara ett år, till och med sommaringet 1696. Från och med hösttinget samma år återgick tingshållningen till Swinstad. Vid vintertinget 1702 förenade sig nämndemännen om en begäran att tingsstället skulle flyttas från Swinstad till Fillinge. Det framhölls att Fillinge låg invid landsvägen mitt i häradet och hade krog och många gårdar, ”hwaraf Allmogen till underhåld och hus samt läger öfwer nätterna betienes kan” medan Swinstad låg avsides och saknade dessa möjligheter.

Sedan man kommit överens om hur flyttningen skulle bekostas, beslöt tingsrätten att ”efter föregången communication” med landshövdingen verkställa flyttningen. Den blev dock inte genomförd. Den 8 april 1705 hölls urtima ting i Swinstad. Sedan flyttades tingshållningen till Lerboga, där sommaringet hölls samma år. På detta tingsställe stannade man till och med sommaringet 1719. Samma år flyttades tingsplatsen tillbaka till Swinstad, där årets höstting hölls. Tingshållningen i Swinstad fortsatte till och med sommaringet 1721. Från och med hösttinget samma år till och med vintertinget 1724 hölls tingen på Erikstad gård. Sistnämnda års sommaring hölls i Swinstad och där fortatte tingshållningen till och med hösttinget 1725, varefter tingen hölls i Lerboga.

Hanekind härads tingshus i Slaka

Uppfört: 1747–1748

Tingshus: 1748–1855

Byggmästare: Kronobefallningsmannen Daniel Palmgren

Övrigt: I Slaka församlings kyrkobok kan utläsas att huset hade två flyglar och att det var beläget på ”urgamla Tingsstuguplatsen vid Slaka”.

Av länskungörelserna den 15 juli 1790 framgår att Hanekinds häradsbor beslutat att låta under entreprenad verkställa en större reparation å tingshuset vid Sophiae Albertinae kyrka ”bestående uti nytt spåntaks påläggande, väggarnes rättning, genom pelastren påsättning och deras rapping ut- och invändes, nya fönster jemte golvens omläggande och andra nödige förbättringar” samt att entreprenadauktionen utsatts till den 12 augusti samma år, varvid entreprenören ägde rätt att på häradsallmännings utsyna det virke, som oumbärligen behövdes till denna reparation och dessutom vid arbetes början fick mot borgen lyfta halva entreprenadsumman.

Tingshusbyggnaderna besiktigades 1854. Själva tingshuset befanns därvid vara i sådant skick att någon ändamålsenlig reparation därå inte kunde företas utan så betydliga kostnader att nybyggnad inte torde bli mera betungande för häradsborna helst som tillbyggnad var nödvändig då tillräckligt utrymme saknades. Vid besiktningen konstaterades vidare att den byggnad där häradsfängelset var inrymt var otillräcklig och uppförd av materialier som inte var lämpliga för en sådan byggnad. Det beslutades att huset skulle säljas på auktion. I en tidningsannons om auktionen uppgavs att byggnaderna bestod av en större byggnad innehållande sal samt tre rum och kök, en mindre byggnad med två ”eldrum” samt uthus bestående av stall och vagnhus, alla under tegeltak.

Vintertinget 1855 var det sista ting som hölls i tingshuset. Därefter beslutades att möbler och övriga inventarier., som kunde användas i tingshuset i Linköping, inte skulle försäljas utan överföras dit. Det är inte känt att några andra inventarier finns bevarade förutom en hyllningstavla i kalksten till minne av häradshövdingen i Bankekind och Hanekinds härader Christian Brandts och en sigillstamp med Hanekinds häradsvapen. Tavlan tillverkades 1805 i två exemplar av Erik Hultsten, den ledande stenhuggaren i Ljungs säteris marmorbrott. Den ena tavlan sattens upp i Fillinge tingshus, där den fortfarande hänger. Den andra tavlan är nu uppsatt i tingsättens vänthall under ett porträtt av häradshövding Brandt. Det är möjligt att en tingsklocka som hängde i vestibulöen till det 1888-1889 uppförda tingshuset i Linköping och som nu hänger i tingsrättens vänthall kommer från tingshuset i Slaka.

Det har inte kunnat utredas när tingshusbyggnaderna blivit rivna. Av en 1867 upprättad karta verkar det som endast den vänstra flygelbyggnaden funnits kvar vid denna tid.

Styrelsen för häradsallmännings i Slaka lät 1970 resa en av museiamanusen Anders Lindahl ritad och av stenhuggaren Isac Brandt huggen sten med häradets vapen inristat och med följande inskription: ”HANEKINDS HÄRADS TINGSPLATS FRÅN MEDELTIDEN TILL 1850-TALETS SLUT” ”Hanekinds häradsbor reste stenen 1970”

Hanekinds härads ambulerande ting

Från och med sommartinget 1737 år till och med vintertinget 1748 hölls tingen i Linköping, Stegeborg, häradshövdingebostället Ånestad och Blästad gård. Den 27 juli 1747 skedde en besiktning av tingsstugan i Slaka och därvid beslutades att en ny tingsstugfa skulle byggas på den gamla tingsplatsen vid Slaka. I domboken har samma dag om den planerade byggnaden antecknats att den skulle göras något längre och bredare än den gamla. ”nämligen 27 alnar lång och 17 alnar bred inom knutar, at såldedes Tingsstugan blifwer 13 alnar lång och 4 alnar bred. Stufwan 13 alnar i fyrkant. Twenne kammare på högra gawln warder 8 1/2 alnar lång, 7

alnar bred och en kammare 7 alnar lång och 7 alnar bred. Blifwandes höjden under bjälklaget 4 1/2 alnar samt twenne alnar therifrån till takbandet; Kommandes takresningen thereafter at proportioneras och sponter therå läggias. Såsom thet beständiga och sådant Hæradet vill bestå". Det bedömdes som "oungängeligt" att en liten källare anlades under tingsstugan särskilt som det inte fanns någon gästgivaregård i närheten. Efter besiktningen utstakades platsen för byggnaden.

Hanekinds härads tingshus i Slaka

Tingshus: –1737

Övrigt: På två av Jean de Rogier 1657 respektive 1660 upprättade kartor finns en "Tingsstuga" inritad mitt emot Slaka kyrka öster om Kalmarvägen. Tingsstugan i Slaka var under sommartinget 1692 "under reparation". På en av N. Lundberg 1699 upprättad karta har en tingsstuga inritats på den tidigare nämnda platsen. Stugan användes till och med vintertinget 1737.

Mellan 1737 och 1747 hölls ting i Linköping, Stegeborg, häradshödingebostället Ånestad och Blästad gård